

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОГО ІДЕАЛУ

У статті з'ясовується зміст і значення риторичного ідеалу для процесу підготовки сучасного вчителя; проаналізовано основні етапи формування риторичного ідеалу, від античних часів і до сьогодні; визначено його сутнісні ознаки, характерні для кожної епохи і актуальні в наш час; пропонується професіограма сучасного оратора, яка, на думку автора, є важливим елементом у створенні професіограми сучасного вчителя.

Вищою формою вираження мовленнєвої (комунікативної) і риторичної особистостей вважають їх реалізацію відповідно до вимог, що пред'являються ідеальній мовленнєвій чи риторичній поведінці. З огляду на це, вищою формою вираження мовленнєвої (комунікативної) особистості є мовленнєвий (комунікативний) ідеал, а риторичної – риторичний ідеал. Під мовленнєвим, чи комунікативним, ідеалом розуміємо ідеальний зразок мовленнєвої поведінки особистості, що склалася для інституційного типу дискурсу (педагогічний, військовий, судовий, медичний, політичний та ін.).

Потреба у формуванні ідеалу вчителя-ритора і підготовці його сьогодні у вищих навчальних закладах пояснюється багатьма причинами як суспільного, державного характеру, так і вузькопрофесійного:

- по-перше, низьким загальним рівнем мовленнєвої і риторичної культур в суспільстві;
- по-друге, тим, що "в українському суспільстві нині поширюється сучасний американський риторичний ідеал, чужий слов'янській культурі, зокрема українській, яка завжди мала міцні традиції успадкування еллінської античної культури" [1: 187]; крім того, українське суспільство не позбулося і ознак тоталітарного риторичного ідеалу, що разом завдає йому помітної шкоди;
- по-третє, зразок мовлення, мовленнєвої поведінки, риторичної стратегії і тактики педагога не тільки сприяє оптимізації навчально-виховного процесу, а й забезпечує його вихованців гарними знаннями і вмінням поводитися в суспільстві;
- по-четверте, нагальною суспільною потребою формування мовно-риторичної особистості елітарного типу.

Важливість поняття ідеалу пояснюється тим, що оцінка успішності й ефективності мовленнєвого спілкування, його якості відбувається на основі зіставлення реального спілкування й існуючого в цій культурі ідеального зразка – риторичного ідеалу.

Мета статті – дослідити суть і етапи формування риторичного ідеалу, визначити найсуттєвіші складники професіограми сучасного оратора.

За "Риторичним словником", "ідеал – уявлення про найвищу досконалість, що, як вірець, норма і найвища мета, визначає певний спосіб і характер дії людини чи групи. Як єдність об'єктивного і суб'єктивного, ідеал втілює суспільно зумовлене уявлення про мислиму досконалість і тенденції розвитку суб'єкта – реальні і бажані" [2: 108].

У психологічній науці поняття ідеалу сприймається як абсолютний стан краси, любові і добра. Крізь призму цього розуміння пояснює суть поняття ідеалу Т.С. Кириленко: "Ідеал – це відображення у свідомості людей розв'язаних, знятих суперечностей соціальної дійсності, суперечностей між назрілими, але не реалізованими потребами. У вигляді ідеалу людина створює для себе образ дійсності, вільної від суперечностей. Це ідеальний образ, який визначає спосіб мислення і діяльності людини" [3: 547]. Отже, цінність будь-якого ідеалу полягає у знятті суперечностей, створенні гармонії і краси, прагненні вільного розвитку.

Кожна епоха, кожен історичний тип культури створює свою систему вищих цінностей, на основі якої виробляються основні ідеали, в тому числі й риторичний.

Для процесу формування риторичних умінь і навичок сучасного вчителя суттєвим моментом вважаємо врахування кращих елементів античних риторичних традицій. У результаті аналізу літератури як ефективні й актуальні визначаємо такі підходи:

1. Ідеальна модель оратора розроблялася як зразок високоосвіченої, високоморальної, активної, комунікабельної особистості.
2. Великого значення надавали моральному образу оратора, навіть дієвість промови вважалася прямо пропорційною доброчесності оратора, його авторитету.
3. Виділялися такі риси античного ідеалу, як добродійність, здатність викликати довіру, освіченість, моральність, активність, упевненість, міцність переконань, вірність істині.
4. Якщо естетика мовленнєвого ідеалу софістів обмежувалася формальною досконалістю і впливовою силою мовленнєвої поведінки, то суть ідеалу за Сократом, Платоном, Аристотелем полягала в служінні істині, добру і щастю людей.

Найбільш вагомим, на наш погляд, є усвідомлення необхідності дотримання пропорційності між дієвістю мовлення і доброчесністю мовця.

Цінними вважаємо думки Цицерона щодо образу оратора, зокрема такі:

1. Першою і неодмінною умовою для оратора є природне обдарування.

2. Для красномовства необхідна особливого роду жвавість (гнучкість) розуму й чуття, яка сприяє швидкому знаходженню в промові будь-якого предмета і робить прикрашання численним, а запам'ятовування – надійним і міцним.

3. Основний інструмент формування людини – слово. Бути людиною – означає володіти словом, суспільно дієвим і тому художньо досконалим.

4. Зразок оратора – аттичний ритор, промова якого вирізняється чистотою, простотою і правильністю.

5. Оратор повинен володіти дотепністю діалектика, думками філософа, словами мало не поета, пам'яттю законодавця, голосом трагіка, грою такою, як у кращих лицедіїв.

6. Найкращий оратор той, хто своїм словом і навчає слухачів, і приносить задоволення, і справляє на них сильне враження.

7. Оратором буде той, хто будь-яке питання, що потребує словесної розробки, зуміє викласти "толково, струнко, гарно, пам'ятливо й у достойному виконанні".

8. Справжній оратор повинен дослідити, переслухати, перечитати, обговорити, розібрати, виправити все, що трапляється людині в житті, оскільки в ньому обертається оратор і воно є матеріалом.

Говорячи про ідеального оратора, Цицерон вживає поняття "істинний оратор", "справжній оратор". У парадигмі найважливіших рис і вмінь оратора на перше місце виступає гармонізуюча функція мовлення, її естетичний ефект, що породжує в учасників спілкування задоволення і позитивні емоції, а також ревність і захоплення любов до справи; добродушність, благородство, лагідність, поштивість, чесність, досконалість; прагнення бути гарною людиною, бути достойною людиною; намагання багато чути, бачити, осмислювати і засвоювати; бути всебічно освіченим; висловлювати думку доладно і з достоїнством; мати м'який голос, скромний вираз обличчя, ласкавість мовлення [4].

Таким чином, процес формування риторичного ідеалу бере початок іще в античні часи, коли чітко виділялися два підходи: софістичний (його характерні ознаки — надмірна словесна пишність і краса, формальна переконливість; головна мета — досягнення своїх політичних чи інших цілей) і сократівський (вирізняється насамперед переконливістю, істинністю, бажанням служити добру, справедливості; моральністю, чіткістю і логічністю).

Аналізуючи риси античного риторичного ідеалу, успадковані слов'янською риторикою, позитивним убачаємо виділення змістової насиченості, стислості, ясності і простоти, строгості структури як невід'ємних ознак ефективності мовлення.

Слов'янський риторичний ідеал найповніше сформований у 10 книгах "Про риторичне мистецтво" (1706 р.) Феофана Прокоповича, який насамперед наголошував на патріотичності й почесності місії оратора, на його таланті, наполегливості в навчанні й працьовитості. Теорія риторичного ідеалу Прокоповича базується на античних засадах, однак, на відміну від Цицерона і Квінтіліана, найважливішим умінням оратора вчений вважає дотримання відповідності між стилем, ділом і часом.

Давньоукраїнський ідеал мовленнєвої поведінки, на думку дослідників, передбачає дотримання основних християнських заповідей: лагідності, покірливості, смиренності, любові до ближнього, поваги до нього, заборони брехливого і особливо наклепницького слова. Мовлення повинне бути стриманим, не дозволявся крик, роздратування, прояв презирства, гріховним вважалось бажання засудити, усіяка хула. К.Д. Ушинський говорив: "Є тільки один ідеал довершеності, перед яким схиляються всі народності, — це ідеал, що його дає нам християнство" [5: 101].

Узагальнивши дослідження риторики давньоукраїнського періоду, неважко виділити такі елементи риторичного ідеалу: компетентність, освіченість, високий рівень володіння мовою, непохитність позиції, моральність, захист істини, доброта, скромність, покірливість, віра у всемогутню силу красномовства. Очевидно, що слов'янський, давньоукраїнський риторичний ідеал формувався на античних грецьких традиціях та християнських морально-етичних цінностях.

У кращих риторичних зразках публічних виступів педагогів, учених, духовенства прослідковується система цінностей вітчизняної культури, втілена в традиційному риторичному ідеалі. Так, увагу дослідників привертає глибока мудрість, точність і стислість виразу князя Володимира Мономаха, яскрава образність Кирила Туровського, пластичність і сила індивідуального вислову Івана Вишенського, оригінальність і висока майстерність Феофана Прокоповича тощо.

Західний риторичний ідеал базується на принципі ефективності мовленнєвого впливу: щоб промова була ефективною, потрібно дотримуватися певних правил, що забезпечить успіх у стосунках з людьми.

Сучасні ритори фіксують три риторичні ідеали: перший (поєднання софістичного й американського) спрямований на маніпуляцію свідомістю мас; визначальною особливістю другого є істинність і переконливість; третій називають тоталітарним, пропагандистським.

Український риторичний ідеал відчутно реагував на зміни в історичному і культурному житті країни. Аналіз спеціальної літератури дасть нам змогу виявити різні переліки якостей, із яких складався український мовленнєвий ідеал і які з них мисляться сучасними дослідниками як зразок для українця 21-го століття. Скласти повний список елементів українського риторичного ідеалу, навряд чи можливо, але орієнтовна модель цілком імовірна. Насамперед вбачаємо нашим завданням – визначити, що із названого в таких списках дійсно підлягає відродженню і слугуватиме базою для створення сучасного українського риторичного ідеалу.

Ритор-педагог повинен бути втіленням риторичного ідеалу, бути прикладом для наслідування, бо мовлення педагога виховує, освічує і навчає. На думку Г.М. Сагач, риторика і педагогіка "знаходяться у відношенні пересічення завдяки спільному підходу до оратора, який має виконувати серйозні навчально-виховні функції

(оратор-педагог, оратор-наставник, оратор-духовний батько), та до аудиторії, що є колективним суб'єктом, на який діє своїм публічним словом оратор-педагог" [6: 18].

Античні риторичні традиції розвиває О.Н. Зарецька, вважаючи, що образ оратора, як і всякий авторський образ залежить від аудиторії, предмета промови і типу мовлення. Відповідно визначальними для мовленнєвої творчості оратора називає три категорії: риторичний логос (через нього здійснюється вплив на раціональну сферу людського мислення), риторичний пафос (відбувається вплив на емоційну сферу людської особистості) і риторичний етос (поєднує в собі категорії авторитету і довіри; статус, імідж, доброзичливість і почуття справедливості мовця визначають цю категорію) [7].

У становленні оратора велике значення має поняття ораторського стилю, оскільки саме в ньому з особливою очевидністю виявляється оригінальність оратора.

Так Г.З. Апресян виділяє три складові стилю красномовства: талант, натхнення і майстерність. Саме поняття ораторського стилю вчений розглядає "як сукупність мовленнєвої виразності, що склалася історично, а також несловесних прийомів, зумовлених ідейно-тематичним змістом публічного усного виступу" [8: 205-206]. У зв'язку з цим можна сказати, що своєрідність ораторського мистецтва, а саме оригінальність мислення і висловлювання, манера викладу і поведінки на трибуні позначаються на стилі усного виступу. Як бачимо, автор під індивідуальним ораторським стилем розуміє сукупність особистісних особливостей оратора.

Таким чином, є потреба говорити про індивідуальний ораторський стиль, адже в методиці навчання риторики його вважатимемо одним із критеріїв оцінювання навчальних досягнень.

Психологи розуміють індивідуальний стиль діяльності як "індивідуально-своєрідну систему психологічних засобів, до яких свідомо чи стихійно вдається людина з метою найкращого врівноваження своєї (типологічно зумовленої) індивідуальності з предметними, зовнішніми умовами діяльності" [9: 49]. Іншими словами, індивідуальний стиль діяльності – це те, як людина компенсує в ній особливості особистості, характеру, темпераменту, типу нервової діяльності.

Л.І. Мацько до індивідуального ораторського стилю відносить:

- усвідомлення потреби і виховання оригінального мовомислення;
- власну мовотворчу манеру, що виявляється в особливостях композиції промови, побудови фраз, схильності до вживання певних слів і словосполучень, окремих художніх засобів;
- поведінку промовця в аудиторії, вміння відчувати „центр” спілкування, вчасно переключати увагу слухачів;
- кінесіку і міміку;
- техніку вимови і дикцію, ритмомелодику [1: 190].

Великого значення власному ораторському стилю надає С.П. Іванова, пояснюючи це тим, що оратор, знаючи свій індивідуальний мовленнєвий стиль, зможе, спираючись на ці знання, ясніше уявити шляхи удосконалення своєї майстерності, щоб найкращим чином використати власні можливості [10].

Заслуговує на увагу підхід А.К. Михальської до поняття риторичного ідеалу як ключового феномена з культурологічної точки зору. Дослідниця розглядає конкретне змістове наповнення поняття ефективності мовленнєвого спілкування в різних культурах, відслідковує історію його становлення і змін на різних етапах розвитку окремих культур і робить висновок, що "інформаційне" визначення ефективності мовленнєвого спілкування як максимальної (найбільш повної) передачі інформації від суб'єкта мовлення (мовця) до об'єкта її (адресата), яке претендує на універсальність, далеко не універсальне, а швидше культурно специфічне. Отже, оцінка ступеня ефективності мовленнєвого спілкування відбувається на основі зіставлення реального спілкування з тим ідеальним зразком, що існує в цій культурі, є специфічним саме для неї, сформований у ній історично і відображає парадигми цієї культури Цей зразок, вважає автор, можна назвати риторичним ідеалом [11].

Термін "риторичний ідеал" А.К. Михальська пояснює як ієрархічно організовану систему найбільш загальних вимог до мовленнєвого твору і мовленнєвої поведінки, що склалася історично, тобто парадигму риторичних категорій, що відображають парадигму категорій загальноестетичних і етичних, характерну для тієї культури, в якій цей риторичний ідеал сформувався і функціонує. Звідси дослідниця робить висновок, що риторичний ідеал не звужується ні до системи прийнятих етикетних норм, ні до системи найбільш характерних для цієї епохи і культури риторичних форм і прийомів.

Риторичний ідеал, за М.С. Хлебниковою, – це певний універсальний сукупний еталон національної мовленнєвої поведінки освічених людей, які належать до конкретної культури; він відображає найбільш загальні характеристики і вимоги, що пред'являються до мовленнєвих ідеалів. По-іншому – це образ, пов'язаний з успішною мовленнєвою діяльністю в усіх значимих сферах суспільного життя, це система певних універсалій, максимум ідеальної мовленнєвої поведінки (постулати ввічливості, такту, схвалення, симпатії, інтересу, кооперації, толерантності та ін.) [12].

Дещо суперечливою видається нам позиція Й.А. Стерніна, який вважає спроби базувати риторичні вимоги і тим більше обґрунтовувати риторичну техніку, риторичні закони, правила і прийоми етичними принципами, по-перше, нереальними, ідеалістичними, а по-друге, такими, що суперечать самій ідеї риторичного навчання. Учений переконаний, що не можна навчати моральності, правдивості, смиренню, чесності і т.д., але можна і потрібно навчати конкретним правилам і прийомам ефективного користування мовленням. Етичні категорії лежать в основі менталітету народу, становлять своєрідність його національного характеру, але не можуть входити до змісту риторики. Формування ж моральності не є безпосереднім завданням викладача риторики.

Незаперечним видається авторові той факт, що риторика покликана насамперед формувати комунікативну мораль, етику спілкування (толерантність, безконфліктність, увага до співрозмовника, дотримання норм мовленнєвого етикету та ін.). Підкреслюється також те, що виділення моральних критеріїв як основи риторичного навчання недоцільно і з чисто дидактичної доцільності, оскільки це відразу відбиває інтерес до предмета. Звідси висновок, що риторика – не наука про моральність, навіть не наука про моральність мовлення, а наука про ефективний публічний мовленнєвий вплив, і навчання практичної риторики повинне здійснюватися саме як навчання техніці ефективного виступу [13].

Такий підхід, по-перше, заперечує суть етосу як однієї з головних категорій класичної риторики, адже риторична наука здавна декларувала і захищала високу моральність оратора як непорушний закон, як велике благо; по-друге, мета і завдання риторичної підготовки сучасного вчителя не обмежуються лише навчанням техніці ефективного виступу; по-третє, усяка моральність виражається в слові і через слово.

В.І. Аннушкін серед дефініцій риторики називає "учення про мовленнєве виховання особистості", підтверджуючи тим самим думку, що особистість формується через словесну освіту [14].

Важливе значення мають розроблені українськими вченими основні вимоги до промовців в аспекті риторичного ідеалу :

1. Сповідання певного риторичного ідеалу, тих принципів, що визначають обраний ідеал, реалізація ідеалу в риторичній практиці через дотримання певних рис.
2. Моральний обов'язок оратора – бути чесним, справедливим, добродійним, відкритим для людей.
3. Висока освіченість оратора.
4. Обов'язковим для оратора є вільне володіння сучасною українською літературною мовою, зокрема її стилістичною системою, функціональними стилями та жанрами, способами та прийомами організації художніх засобів для підготовки й виголошення промов.
5. Виразне індивідуальне мовомислення.
6. Промовець має бути національно свідомою особистістю і позитивно впливати на мовну практику [1: 188-189].

Для визначення підходів до моделювання образу сучасного вчителя як мовно-риторичної особистості доречно використати результати аналізу українських прислів'їв та приказок, зробленого Г.М. Сагач. Народна мудрість у них зафіксувала загальнолюдські ідеали й норми поведінки, осудила чи висміяла вади й слабкості. Дослідниця робить висновки про те, що в народі здавна шанувалися ділові якості і небагатослів'я; надавалася перевага слуханню, а не говорінню; піддавалися осуду і висміюванню пустопорожня балаканина, нещирість, неправдивість мовця та фальш у мовленні, недолуге, безбарвне мовлення, зневажливе ставлення до мови. Варті уваги, на думку дослідниці, народні поради щодо культури спілкування: "Говори мало, слухай багато, а думай ще більше", "Який привіт, такий і одвіт". Народна мудрість фіксує також багато корисних спостережень щодо риторичної поведінки мовців (Не завжди говори, що знаєш, а завжди знай, що говориш), значне місце відводиться ролі живого слова, умінню ретельно добирати слова і вирази в розмові (Добре слово краще, ніж готові гроші). Великого значення надається доцільності мовлення, смкості, стислості, логічності мовлення, відповідності зовнішності внутрішньому світові мовця тощо [15].

У педагогічних творах М.І. Пирогова міститься важливий заповіт – берегти як зіницю ока безцінний університетський скарб – професорів, що вмінють знайомити своїх учнів з механізмом наукової творчості, здатних закликати слухачів до пошуку наукової істини. Цей заклик з позиції сучасності розуміємо як необхідність вивчення і узагальнення досвіду видатних ораторів. По-сучасному сприймається прагнення викладача пробудити творчу енергію слухачів, захопити їх процесом живого спільного мислення, викликати потребу в критичному аналізі сприйнятого, навчити самостійному пошуку наукової істини тощо.

Аналіз досвіду кращих академічних ораторів минулого століття спростовує хибну думку про те, що лекції з точних наук не допускають використання образності мовлення, що звернення до чуттєвої сфери знижує рівень розвитку абстрактного мислення. Зрозуміло, ніхто не закликає лектора-фізика чи математика замінити точні формулювання художніми замальовками. Йдеться насамперед про створення найкращих умов для розуміння складної узагальненої думки непідготовленою аудиторією.

Пізнаючи таємниці впливу на слухачів, розкриваючи секрети переконливої комунікації, видатні вчені-лектори не могли обійти стороною проблему досконалого володіння словом як єдиним засобом, що давав змогу проникати в суть явищ, а головне – виявляти цю сутність, розкривати її своєму співрозмовнику – аудиторії.

Велике значення має досвід кращих ораторів. Л.І. Мацько такими, зокрема, вважає Інокентія Гізеля ("українського Арістотеля"), Іоанікія Галятовського, Антонія Радивиловського, Стефана Яворського, Феофана Прокоповича та ін.

Серед характерних ознак ораторського стилю Феофана Прокоповича називаються насамперед ясність, стислість, достовірність, оригінальність, вишуканість, чистоту. Окремо варто виділити вимогливе ставлення ратора до стилю. Цінними для сучасних ораторів вважаємо поради вченого щодо вад стилю, яких треба уникати.

На думку дослідників, кращими російськими лекторами XIX століття були вчені-історики Т.М. Грановський і В.О. Ключевський, хімік Д.І. Менделєєв, фізик М.О. Умов, біолог К.А. Тимірязєв, зоолог О.М. Северцов, фізіологи І.М. Сеченов і І.П. Павлов, судовий оратор А.Ф. Коні та ін.

Так, Т.М. Грановському властивий відкрито благородний спосіб думок, свіжість думки, співроздуми з аудиторією, вишукане, виразне мовлення. Т.Н. Грановський вважав найважливішою заслугою лектора уміння "ворушити і збуджувати гру розуму". Талант оповідача-імпровізатора мав академік О.М. Северцов. Свідомо і

ретельно відпрацьоване професійне вміння лектора завжди було на першому місці у В.О. Ключевського. Д.І. Менделєєв учив на своїх лекціях "хімічно думати", прийом риторичного запитання давав змогу І.П. Павлову включати в роботу аудиторію, збуджувати пізнавальну активність. Лекції К.А. Тимірязєва вважалися своєрідною школою логічного мислення. Одним з дієвих способів активізації аудиторії М.О. Мензбір вважав пробудження асоціативної пам'яті. Лекції і бесіди професора зоології С.О. Усова не тільки розвивали естетичний смак аудиторії, розширювали її художній кругозір, вони ставали своєрідною школою професійної лекторської майстерності, уроками лекторського красномовства, у якому традиційно важливе місце займало вміння розкривати логічну структуру змісту в яскравих і виразних художніх образах [16].

Як свідчить аналіз праць, досвіду, сучасний учитель обов'язково повинен бути гарним оратором. Крім педагогічної майстерності, він повинен володіти ораторським професіоналізмом, тобто фаховою підготовкою оратора, його науково-методичною озброєністю, своєю ораторською школою, які є "результатом постійної, тривалої попередньої роботи, що дозволяє йому витрачати мінімум часу на підготовку й виступати експромтом" [15: 348].

Професіограма сучасного оратора, на наш погляд, може бути такою:

Таблиця 1

Риторичний ідеал

1. Якості людини як особистості (психологічні та фізичні)	2. Якості громадянина	3. Природжені здібності	4. Компетенції
Гідність, щирість, терпіння, чесність, добра вдача, привітність, ввічливість, почуття такту, чуйність, сила волі, твердість, емоційна привабливість, здатність викликати довіру та ін.; бадьорість, жвавість, рухомість, енергійність, зовнішня привабливість.	Національна свідомість, патріотизм; добродійність, висока мораль, гуманність, благородство, незалежність, мовна стійкість, активність та ін.	Мовне чуття, добра пам'ять, спостережливість, комунікативність, рішучість, впевненість, сенситивність, відповідальність, почуття гумору тощо.	Риторична, психологічна, комунікативна, когнітивна, інформаційна, культурна

Таким чином, професіограму сучасного оратора, на наш погляд, мають визначати якості людини як: особистості (риса її характеру, фізичні дані); якості громадянина, оскільки будь-який оратор насамперед повинен бути справжнім патріотом, гідною людиною у своїй державі; природжені здібності, наявність яких є сприятливою базою для формування (набуття) різних компетентностей та необхідні для риторичної діяльності компетенції. Представлена професіограма є важливим елементом і першим кроком у створенні нами професіограми сучасного вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2003. – 311 с.
2. КуньчЗ. Риторичний словник. – К.: Рідна мова, 1997. – 341.
3. Основи психології: Підручник / За загальною редакцією О.В. Киричука, В.А. Роменця. – К.: Либідь. – 632 с.
4. Цицерон Марк Туллий. Три трактата об ораторському мистецтві. – М.: Наука, 1972. – 471 с.
5. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2 т. – Т. 1. – Теоретичні проблеми педагогіки / За ред. О.І. Піскунова. – К.: Радянська школа, 1983. – 488 с.
6. Сагач Г.М. Похвальне красномовство: Практичний посібник для вчителів, студентів серед. та вищих навчальних закладів. – К.: ІЗМН, 1996. – 156 с.
7. Зарецкая Е.Н. Деловое общение: Учебник: В 2 т. – Т. 1. – М.: Дело, 2002. – 696 с.
8. Апресян Г.З. Ораторское искусство. – М.: Издательство Московского университета, 1978. – 280 с.
9. Климов Е.А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы. – Казань: Изд-во КГУ, 1969. – 278 с.
10. Иванова С.Ф. Специфика публичной речи: В помощь слушателям школ молодого лектора. – М.: Знание, 1978. – 128 с.
11. Михальская А.К. Пути развития отечественной риторики: утрата и поиски речевого идеала // Филологические науки. – 1992. – № 3. – С. 55-67.

12. Хлебникова М.С. Ното loquens в свете современных риторических представлений: Риторика и культура речи в современном обществе и образовании: Сборник материалов X Международной конференции по риторике / науч. ред.-сост. В.И. Аннушкин, В.Э. Морозов. – М.: Флинта: Наука, 2006. – С. 435-438.
13. Стернин И.А. Практическая риторика как предмет преподавания // Речевое общение: Специализированный вестник Красноярского гос. ун-та / Под ред. А.П. Сковородникова – Вып. 2 (10). – Красноярск, 2000. – С. 9-27.
14. Аннушкин В.И. Русская философия слова и современная наука о речи – слове – языке // Риторика и культура речи в современном обществе и образовании: Сборник материалов X Международной конференции по риторике. – М.: Издательство "Флинта", Изд-во "Наука", 2006. – С. 30-36.
15. Сагач Г.М. Золотослів: Навчальний посібник для середніх і вищих навчальних закладів. – К.: Райдуга, 1993. – 378 с.
16. Чихачев В.П. Лекторское красноречие русских ученых XIX века. – М.: Знание, 1987. – 96 с.

Матеріал надійшов до редакції 05.06. 2008 р.

Голуб Н.Б. Этапы формирования риторического идеала.

В статье объясняется содержание и значение риторического идеала для процесса подготовки современного учителя; проанализированы основные этапы формирования риторического идеала, начиная с античных времен и до сегодня; определены сущностные признаки, свойственные каждой эпохе и актуальные в наше время; предлагается профессиограмма современного оратора, которая, по мнению автора, является важным элементом создания профессиограммы современного учителя.

Holub N.B. The Stages of the Rhetoric Ideal Formation.

The maintenance and value of rhetorical ideal for the process of modern teacher preparation is explained in the article; the basic stages of rhetoric ideal formation since antique times and up to today are analysed; the essential indications, characteristic of every epoch and topical in our time are defined; the professiogram of a modern orator is suggested, which in author's opinion is an important element of modern teacher professiogram creation.